

УДК 331.25

Інна ЦЮРКО

ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ДОХОДУ СУЧАСНОГО ПЕНСІОНЕРА

Резюме. Визначено основні та додаткові джерела доходу сучасного пенсіонера. До основних джерел доходу віднесено: загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення, що здійснюється з Пенсійного фонду України та у перспективі – можливість державних пенсійних виплат з Накопичувального Пенсійного фонду України. Основні джерела доходу визначені як соціальний дохід, тобто ініціюються державою для соціального захисту осіб пенсійного віку через соціальні трансферти. Додатковим джерелом доходу пенсіонера визначено альтернативне джерело – недержавну пенсію з корпоративного, професійного, відкритого недержавного пенсійного фонду. Заробітну плату як джерело доходу пенсіонера також віднесено до додаткових джерел доходу. Наявність заробітної плати серед джерел доходу пенсіонера обумовлюється низьким рівнем пенсій та вимушеністю працювати у похилому віці.

Ключові слова: дохід, пенсіонер, джерела доходу, державна пенсія, недержавна пенсія, середній заробіток працівника.

Inna TSYURKO

THE FORMATION OF INCOME SOURCES OF MODERN PENSIONER

Summary. The main and additional sources of income for modern pensioner are determined. The main source of income is the mandatory state pension provision, made by the Pension Fund of Ukraine and in the future - the ability of the state pension payments from the Pension Fund of Ukraine. The main sources of income are defined as social income, i.e. initiated by the government to provide social protection of pensioners through social transfers. As additional source of income of the pensioner is defined an alternative source – a private pension from the corporate, professional, open private pension fund. Private pension is the socio-economic income of the pensioner due to social orientation. The economic component is implemented in receiving the investment income on pension assets that in the future increases the value of the private pension. Salary as a source of the pensioner income also refers to additional sources of income. It has an economic nature, as it is the measure of labor and forms the price of labor. The presence of wages among the income sources of the pensioner is conditioned by the low level of pensions and constraint to work in old age. In the article the comparison of the level of the average workers' earnings in the countries around the world, due to its influence on the value of pensions is conducted. The result of this comparison the author concludes that an average salary is quite low in Ukraine, which requires solutions to improve the living standards of the working people to provide material well-being in retirement age. Eliminating poverty and increasing incomes of the population is the priority direction for practical and scientific developments that occurred since the independence of our state was proclaimed.

Key words: income, pensioner, income sources, basic pension, private pension, an average worker earnings

Постановка проблеми. Довготривалий період трудової діяльності повинен передбачати високий рівень пенсійного забезпечення населення після припинення трудової кар'єри. Основним джерелом доходу більшості пенсіонерів є виплата з пенсійного забезпечення по досягненню пенсійного віку, що гарантується та надається державою.

Програма економічних реформ України на 2010–2014 рр. передбачає реформу системи пенсійного забезпечення громадян. У ній йдеться про наявність невирішених проблем пенсійного забезпечення, серед яких: низький розмір пенсій переважної більшості пенсіонерів і нерівні умови пенсійного забезпечення; пенсійні видатки зростають випереджувальними темпами порівняно з можливостями економіки щодо їх забезпечення [1].

Політична та економічна криза в Україні, низький рівень доходів населення, неспроможність економічної системи запровадити цілісну тривірневу систему пенсійного забезпечення привертає увагу до питань формування джерел доходу сучасного пенсіонера, що стануть альтернативою нового стабільного рівня життя на пенсії та свідчить про актуальність означеної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблематиці благополуччя літнього населення, використання альтернативних підходів до організації життєвого циклу трудових ресурсів у пенсійному аспекті, пенсійного забезпечення на державному та недержавному рівні присвятили свої праці такі вчені, як О. Долгова [2], І. Курило [3], Е. Лібанова [4], О. Олесь [5], Ю. Шклярський [6], Л. Якімова [7, 8], Г. Гендрікс [9], Г. МакТаггарт [10] та ін. Проблема забезпечення старості та пошук альтернативних джерел пенсійного забезпечення сучасних пенсіонерів залишається невирішеною та потребує свого висвітлення.

Мета статті – розкрити невирішені питання формування доходів пенсіонерів з визначенням перспективних та альтернативних джерел доходу сучасного пенсіонера.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні розмір пенсій в Україні, що виплачуються з Пенсійного фонду України, складає у 2013 р. в середньому 1470,7 грн, порівняно з 2012 р. він зріс на 217,4 грн [11]. Кількість пенсіонерів в Україні, наприклад, протягом 2009-2013 рр. змінювалася таким чином: 2009 р. їх кількість складала 13749,8 тис. осіб, а у 2013 р. вона становила 13639,7 тис. осіб [11], тобто за цей період відбулося скорочення кількості пенсіонерів на 110,1 тис. осіб, що є наслідком депопуляції населення, адже за рівнем смертності Україна посідає друге місце в світі [12].

Впровадження другого рівня пенсійної системи, як джерела доходу пенсіонера, та початок функціонування Накопичувального Пенсійного фонду можливе лише у перспективі при досягненні бездефіцитності Пенсійного фонду України та зростанні доходів громадян. Протягом 2010 – 2013 рр. дефіцит бюджету Пенсійного фонду України поступово знижується. У 2010 р. він становив 34,5 млрд. грн., у 2011 р. – 30,1 млрд. грн.; у 2012 р. – 27,2 млрд. грн.; у 2013 р. – 21,8 млрд. грн. [13]. Тобто за чотири роки він зменшився на 12,7 млрд. грн.

Згідно зі змінами до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» встановлено прожитковий мінімум для пенсіонерів на рівні 949 гривень на місяць [14]. Зазначений показник у зв'язку з нестабільністю політичної та економічної ситуації в країні не буде індексуватися у зв'язку зі зростанням цін раз у квартал, як це відбувалося у попередні роки, та зберігатиметься протягом усього 2014 року. Отже, це також спонукає до пошуку альтернативних джерел доходу для сучасного пенсіонера, які б мали не залежати від соціальних трансфертів населенню у непрацездатному віці. Саме цим джерелом доходів і має бути недержавна пенсія, сформована індивідуально кожним учасником приватної системи забезпечення себе у старості матеріальним благополуччям та зниженням ризиків, пов'язаних з можливою нестабільністю політичних та економічних факторів з боку держави.

Побудуємо графік, що відобразить співвідношення кількості працюючих та пенсіонерів (рис.1).

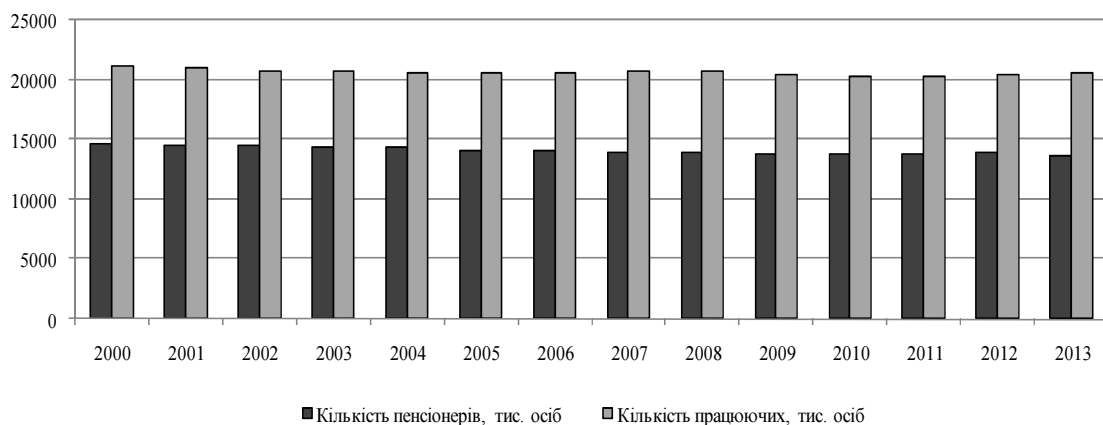

Рисунок 1. Динаміка кількості пенсіонерів та кількості працюючих
Figure 1. Dynamics of the number of pensioners and employees

Україна за часткою населення у віці понад 60 років входить до тридцятки найстаріших держав світу, посідаючи наразі 25–26 місце (яке вона поділяє з Норвегією) у рейтингу країн світу за цим показником [15]. Виходячи зі статистичних даних, наведених на рис.1 [11, 16], коефіцієнт демографічного навантаження на працююче населення у 2000–2013 мав таку величину, як показано у табл.1. Динаміка його зміни за 13 років свідчить про відносно стале співвідношення між кількістю пенсіонерів та кількістю працюючих, найбільша його величина становила 0,7 та зберігалася протягом 2002–2004 років, найменше значення коефіцієнта демографічного навантаження припадає на 2008 та 2013 роки і становить 0,67, що на 4,3% менше найбільшої його величини, що спостерігалась у визначеному періоді.

Таблиця 1

Динаміка коефіцієнта демографічного навантаження на працююче населення у 2000–2013 рр.

Table 1

Dynamics of population pressure coefficient on the working population in 2000–2013

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Коефіцієнт демографічного навантаження	0,69	0,69	0,7	0,7	0,7	0,69	0,68	0,68	0,67	0,68	0,68	0,68	0,68	0,67
Відносне відхилення, %	-	100	101,45	100	100	98,57	98,55	100	98,53	101,49	100	100	100	98,53

На думку І.О. Курило, благополучний стан здоров'я та тривале життя у поважному віці є основною ознакою і складовою високої якості життя літніх осіб [3]. Автор вважає за потрібне серед складових високої якості життя літніх осіб зазначити матеріальну складову та розглянути у якості одного з показників якості життя літніх осіб рівень доходів пенсіонерів, що є тим необхідним підґрунтям для забезпечення благополучного стану здоров'я та тривалого життя у поважному віці.

Зважаючи на підвищення пенсійного віку в Україні, рівень життя на пенсії для більшості пенсіонерів України є низьким. Потрібно забезпечити таку пенсію нашим громадянам, яка б спиралася на міжнародний досвід найбільш успішних держав у забезпеченні матеріального благополуччя пенсіонерів. Рівень пенсії – це величина доходу пенсіонера, що залежить від попереднього заробітку працівника і її величина буде тим більшою, чим вищі доходи працівників. В Україні у 2013 р. розмір середнього заробітку працівника на рік складав 39180 грн. [17], що відповідає 3400 дол. США. Рівень середнього заробітку працівника в країнах світу наведено в табл.2. Лише в ситуації підвищення життєвих стандартів сьогоdnішнього працівника, орієнтуючись на міжнародний досвід заможних держав, можемо стверджувати, що ми піклуємося про своїх громадян – майбутніх пенсіонерів та не даємо їм стати соціально й матеріально незахищеними.

Таблиця 2

Рівень середнього заробітку працівника в країнах світу [18]

Table 2

The level of average worker earnings in the world

Назва країни	Середній рівень заробітку працівника на рік, дол. США	Назва країни	Середній рівень заробітку працівника на рік, дол. США
Австралія	76 400	Італія	38100
Австрія	53900	Японія	55300
Бельгія	60700	Корея	36100
Бразилія	10200	Люксембург	67700
Канада	47000	Мексика	7300
Чилі	13000	Нідерланди	61200
Китай	7500	Нова Зеландія	42400
Чехія	15800	Норвегія	91800
Данія	69400	Польща	12600
Естонія	14400	Росія	10500
Фінляндія	54700	Україна	3400
Франція	48400	Південна Африка	16000
Німеччина	59100	Іспанія	33700
Греція	26500	Швеція	59500
Угорщина	12500	Швейцарія	94900
Ісландія	47300	Туреччина	15400
Індія	4400	Сполучене Королівство	58300
Ізраїль	32100	США	47600

Серед заходів, що повинні відобразити соціальний та матеріальний аспекти благополуччя пенсіонерів, будуть наступні.

По-перше, при виході на пенсію колишній працівник, що належав до трудового колективу певної організації, повинен відчувати піклування та відчуття того, що його не забули і він привніс значущі результати для покращення роботи своєї компанії – соціально-психологічний аспект. Цей захід може бути реалізований через привітання працівника з професійним святом, днем народження, виданням літератури з зазначенням визначних працівників, що зробили вагомі внески в історію розвитку організації, запрошення на святкування урочистостей, відвідування та надання за необхідності соціальної допомоги пенсіонерам та ін.

По-друге, надання матеріальної допомоги при виході на пенсію та формування недержавної пенсії на підприємстві, участь в акціонерному капіталі підприємства та отримання доходу від цінних паперів, медичне страхування, страхування життя та ін. Особливо вагомий вплив на матеріальне благополуччя пенсіонера завтра справляє участь у недержавному пенсійному фонді підприємства вже сьогодні та формує вже більшу величину доходу пенсіонера у старості.

В літературі виокремлюють грошові та негрошові доходи населення [19]. При цьому грошові можна умовно класифікувати на економічні та соціальні. Отримання державної пенсії відноситься до соціальних грошових доходів населення. При цьому недержавна пенсія підприємства належить до грошових соціально-економічних доходів пенсіонерів, так як вона носить соціальний характер, не залежить від державного апарату, накопичується учасником такої пенсійної програми самостійно або з залученням роботодавця-платника внесків на недержавне пенсійне забезпечення.

На сьогодні пенсіонери через те, що розмір пенсії не покриває мінімальний рівень реальних, а не декларованих потреб людини-пенсіонера, вимушені працювати, формуючи додаткове джерело економічного доходу пенсіонера – заробітну плату. Це створює певну проблему для держави з забезпечення необхідної кількості робочих місць для молодого покоління. Хоча в більшості випадків роботи, які виконують працюючі пенсіонери, не досить престижні (прибиральники, охоронці, вахтери, гардеробники та ін.), але все ж уряд нашої держави розглядає можливі зміни у законодавстві щодо отримання працюючим пенсіонером 50 % пенсії та зарплати [20]. Складається чітке розуміння того, що чиновники не розуміють потреб своїх пенсіонерів.

Через те, що громадянами України негативно сприйнято ініціативу уряду щодо обмеження розміру пенсій працюючим пенсіонерам у розмірі п'ятдесяти відсотків, урядом було прийнято рішення не здійснювати обмеження пенсії працюючим пенсіонерам. Все ж урядовці прийняли соціальну позицію, в якій йшлося, що запропонована пропозиція стосується різних категорій громадян, більшість з яких працює через складний матеріальний стан та низький рівень пенсій, що насправді й має місце в Україні [21].

Для забезпечення доходу сучасного пенсіонера слід означити основні джерела, що його формуватимуть. На сьогодні основним джерелом доходу пенсіонера є пенсія, яка гарантується державою та виплачується з Пенсійного фонду України.

Найсуттєвішим джерелом доходів пенсіонерів у їх загальній структурі має бути недержавна пенсія. Її формування залежить від розміру пенсійних внесків та кількості років сплати внесків до одного з видів недержавних пенсійних фондів: до корпоративного НПФ, створеного на підприємстві, професійного, що об'єднує працівників певної професії, відкритого НПФ, учасником якого може бути будь-хто.

Особливо гострою залишається проблема наповнення бюджету Пенсійного фонду України. З цього приводу вчені Ю.О. Шклярський та І.Ю. Шклярська пропонують зміну бази оподаткування для пенсійних відрахувань, що дасть змогу стабілізувати в перспективі бюджет пенсійної системи, зробивши її незалежною від природного процесу старіння населення. Вони також наголошують на уникненні проблем, пов'язаних з погіршенням демографічної ситуації в країні через запровадження системи здійснення страхових внесків до соціальних позабюджетних фондів, що розраховуються зараз від фонду оплати праці на іншу базу оподаткування – податок з обороту [6]. Але автори не враховують втрат бюджету Пенсійного фонду через припинення пенсійних відрахувань з заробітної плати працівників бюджетних організацій, що не мають прибутку.

Для того, щоб працівники мали змогу брати участь у недержавному пенсійному забезпеченні та заощаджувати на власну старість потрібно вирішити головну проблему, що

стримує цей процес – ліквідацію бідності в Україні та формування такого рівня заробітку громадян, який би забезпечував не лише покриття поточних потреб у продуктах споживання та оплаті комунальних послуг, а можливості заощадження коштів на старість. Вирішення цієї проблеми носить досить глибокий першопричинний характер, що корениться у неорганізованості владних структур та непослідовності їх дій у вирішенні найгостріших питань, що стримують не лише розвиток окремого громадянина, а й держави в цілому.

Відповідальність влади та заохочення підприємницької діяльності, створення нових робочих місць та їх вивільнення для молодого покоління значно змінять і демографічне навантаження на працююче населення, й дадуть змогу реалізуватися молодим.

У свою чергу, пенсіонер, що все своє трудове життя присвятив покращенню життя своєї країни, зможе відчути результати своєї плідної праці на своєму благополуччі у старості через її матеріальне забезпечення з трьох джерел. Перші два джерела доходу пенсіонера – це соціальний дохід, що забезпечується державою: загальнообов’язкова державна пенсія, що виплачується з Пенсійного фонду України; загальнообов’язкова державна пенсія з Накопичувального Пенсійного фонду України, що має на меті запровадження у перспективі при збільшенні заробітків громадян. На сьогодні додатковим джерелом грошового доходу сучасного пенсіонера виступає соціально-економічний дохід у вигляді недержавної пенсії, яка забезпечується від участі в корпоративному недержавному пенсійному фонді (НПФ), професійному НПФ, відкритому НПФ. Окрім недержавної пенсії, додатковим джерелом доходу пенсіонера виступає економічний дохід – заробітна плата – для пенсіонера, що вимушений працювати через низький розмір державної пенсії (рис.2).

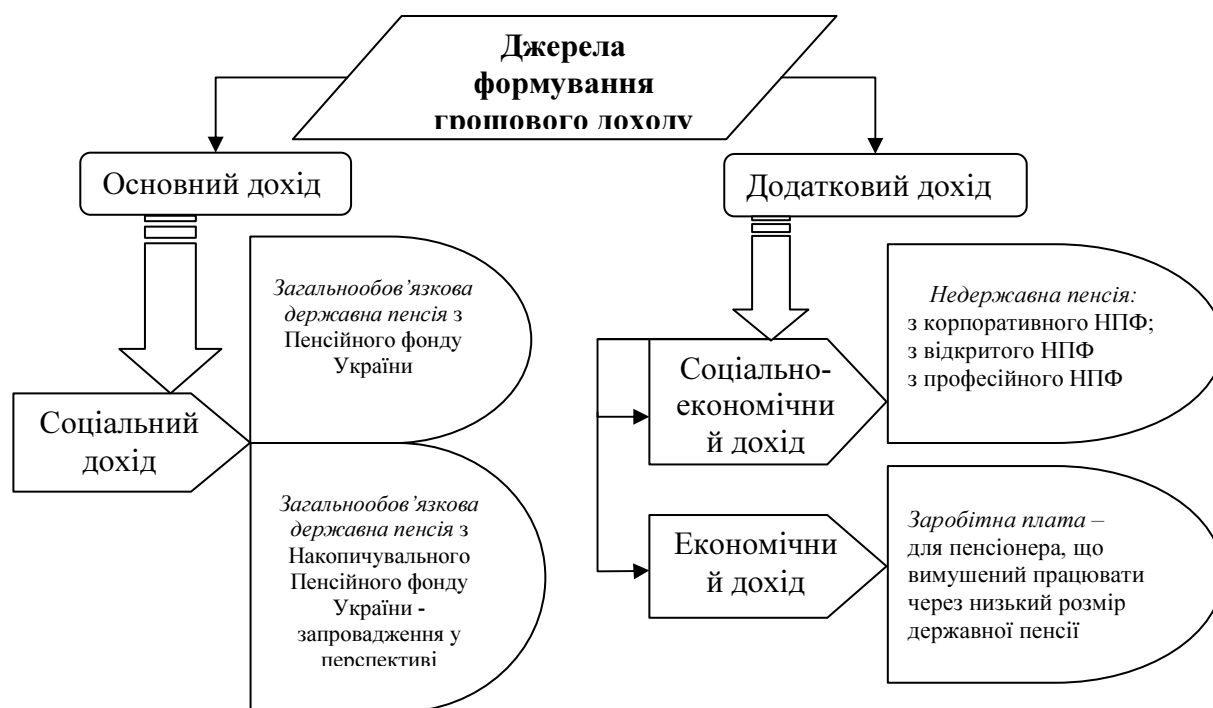

Рисунок 2. Джерела формування доходу сучасного пенсіонера
Figure 2. The income forming sources for modern pensioner

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що основним джерелом доходу пенсіонерів є державна пенсія, що залежить від попереднього заробітку працівника та складає у структурі доходів пенсіонера в середньому майже 59% у 34 країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). На верхньому кінці шкали знаходяться Австрія, Бельгія, Фінляндія, Угорщина і Люксембург, де державні пенсії складають 80% або більше пенсійного доходу пенсіонерів. З іншого боку, цей показник дорівнює 40% в Австралії і Канаді, і менше 20% – в Кореї та Чилі [18].

В країнах-членах ОЕСР виокремлюють три джерела доходу пенсіонера: державні трансферти або державна пенсія, дохід від роботи та капітал – в основному у формі приватних пенсій забезпечує літніх осіб у віці старше 65 років у співвідношенні між 30% і 45% їх доходів в Австралії, Канаді, Чилі, Данії, Ісландії, Ізраїлю, Нідерландах, Новій Зеландії, Сполученому Королівстві і Сполучених Штатах, усіх цих країнах, де системи пенсійного забезпечення об'єднали державні та приватні пенсії.

Висновки. Окреслено основні та додаткові джерела грошових доходів сучасного пенсіонера з виокремленням соціального, соціально-економічного та економічного доходів. При цьому соціальний дохід пенсіонеру забезпечує держава через виплату загальнообов'язкової пенсії, соціально-економічний дохід формує сам пенсіонер шляхом участі у недержавному пенсійному фонді. Соціально-економічний дохід має соціальну спрямованість, а його економічна складова реалізується через здійснення добровільних пенсійних внесків працівником–майбутнім пенсіонером – до недержавного пенсійного фонду з отриманням інвестиційного доходу на ці внески та забезпечення матеріального благополуччя у старості. Економічний дохід пенсіонера у формі заробітної плати відображає неспроможність держави забезпечити достатній рівень пенсій пенсіонерам, що змушує їх працювати.

Conclusions. As a result of current research the author outlines basic and additional sources of cash income for modern pensioner distinguishing social and socio-economic income. Thus social income for pensioner is provided by the government through the basic pension, and socio-economic income is formed by the pensioner himself by participating in private pension funds. Socio-economic income is of social orientation, and its economic component is realized through the voluntary pension contributions by employee (a pensioner in the future) to private pension fund to obtain investment returns on those contributions and for providing material well-being in old age. The economic income of the pensioner in the form of wages reflects the inability of the state to provide a sufficient level of pensions to the pensioners that makes them work.

Використана література

1. Програма економічних реформ України на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» // Державний комітет статистики України // http://www.ukrstat.gov.ua/menu/ref_u/Prog_ref.zip
2. Долгова, О. Недержавні пенсійні послуги в Україні: напрями розвитку [Текст] / О. Долгова // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – № 1. – С.98–108.
3. Курило, І.О. Здоров'я і тривалість життя літнього населення в Україні: тенденції та деякі їх фактори [Текст] / І.О. Курило // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2 (20). – С.102–115.
4. Лібанова, Е. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації: колективна монографія [Текст] / За ред. Е.М.Лібанової // <http://www.idss.org.ua/public.html>
5. Олесь, О.В. Проблемы пенсионного и социального обеспечения в Украине: альтернативный подход к организации жизненного цикла трудовых ресурсов [Текст] / О.В. Олесь // Проблемы інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2013. – № 5. – С.64–71.
6. Шклярський, Ю.О. Зміна підходів до пенсійного забезпечення населення України [Текст] / Ю.О. Шклярський, І.Ю. Шклярська // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2 (20). – С.203–212.
7. Якимова, Л. Економетричне моделювання динаміки розвитку солідарної пенсійної системи України [Текст] / Л. Якимова // Галицький економічний вісник. – 2011. – №2 (31). – С.15–22.
8. Якимова, Л. Оцінювання впливу запровадження накопичувального рівня на стійкість та ефективність державної пенсійної системи [Текст] / Л. П. Якимова // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 7. – С.162–170.
9. Гендрікс, Г. Нові можливості для громадян України заощаджувати кошти на власну пенсію [Текст] / Г. Гендрікс // Міжнародний пенсійний вісник http://pension.kiev.ua/files/ghendricks_ubr_n3_5feb09.pdf
10. МакТаггарт, Г. Підвищення пенсійного віку – що раніше, то краще [Текст] / Г. МакТаггарт // Україна Бізнес Ревю. – №1–2, 21 січня 2010 – С.5.
11. Інформація щодо середнього розміру місячної пенсії та кількість пенсіонерів // Офіційний сайт Державного комітету статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Украина заняла 2-е место в мире по уровню смертности // «The World Fact Book 2012» (Всемирная книга фактов) // http://www.20khvlyyn.com/news/society/news_3284.html
13. Бюджет Пенсійного фонду на 2013 рік є повністю збалансованим // Офіційний сайт Пенсійного фонду України // http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=212368&cat_id=94750
14. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1165-18>
15. Україна: через десять років після Мадриду (стан реалізації Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння в Україні у 2007-2012 рр.) // <http://www.idss.org.ua/public.html>

16. Інформація щодо змісту основних показників ринку праці // Офіційний сайт Державного комітету статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Інформація щодо динаміки середньої заробітної плати в Україні // Офіційний сайт Державного комітету статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
18. Pensions at a glance 2013: OECD and G20 indicators // <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8113221e.pdf>
19. Рынок труда и доходы населения: учебное пособие [Текст]; под ред. Н.А. Волгина. – М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 1999. – 280 с.
20. Мірошниченко, О. Чи забезпечить нова влада справедливі пенсії // <http://ua-ekonomist.com/6031-chi-zabezpechit-nova-vlada-spravedliv-pensyi.html>
21. Міністерство фінансів: пенсії працюючим пенсіонерам зберігаються // Офіційний сайт Міністерства фінансів України // http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=397697&cat_id=53608